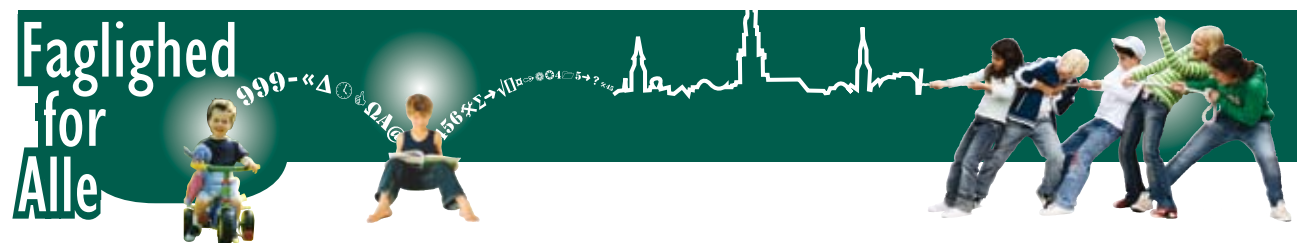




**Læsning • sprog • leg • læring**  
**Læsepolitik i Københavns Kommune 0-18 år**

Udgiver:  
Københavns Kommune  
Børne- og Ungdomsforvaltningen 2009  
– et projekt i Faglighed for Alle

Grafisk formgivning: Gurli Nielsen, Børne- og Ungdomsforvaltningen, 0806-25  
Foto: Lars Nybøll  
Tryk: KLS Grafisk Hus A/S  
CO2 neutral produktion



# INDHOLD

|                                  |           |
|----------------------------------|-----------|
| <b>Forord</b>                    | <b>4</b>  |
| <b>Læsepolitik</b>               | <b>5</b>  |
| Dagtilbud 0-6 år                 | 7         |
| Skole 6-18 år                    | 8         |
| Fritidsinstitutioner 6-18 år     | 9         |
| <b>Handlingsplan for læsning</b> | <b>10</b> |
| Dagtilbud                        | 11        |
| Skole                            | 18        |
| Fritidshjem, KKFO og klub        | 25        |

## FORORD



Københavns børn skal blive bedre til at læse. De katastrofale PISA-tal fra 2004 viste blandt andet, at mere end halvdelen af de tosprogede elever gik ud af folkeskolen uden de fornødne læsekundskaber. Det var helt uacceptabelt, og vi besluttede at sætte ind med en hel vifte af indsatser. Blandt andet har vi fået en ny læsepolitik for hele 0-18-års-området, og vi satser på massiv efteruddannelse af lærere. Denne pjece indeholder både læsepolitikken og vores handlingsplan.

Vi arbejder hårdt på at skabe et stærkt tilbud til børnene i dagtilbud, skole og fritid. Tidlig sproglig udvikling er et godt udgangspunkt for, at børnene kan blive glade for at læse og skrive, men sprog og læsevner skal hele tiden stimuleres og vedligeholdes, hvis resultatet skal blive rigtig godt. Derfor vil indsatsen i dagtilbud, skole og fritid være forskellig, men med det fælles mål for øje, at læsning er alle fags moder.

Alle døre lukker sig i uddannelsessystemet, hvis barnet ikke kan læse. Verden bliver meget mindre. Selvom ”Faglighed for Alle” endnu ikke har haft tid til at slå igennem med fuld styrke, viser de nye PISA-tal heldigvis, at vi er på vej i den rigtige retning. Specielt i forhold til de læsesvage elever. Vi fokuserer på læsning i alle fag og følger stadig mere konsekvent op på problemerne.

Der ser ud til at være sat en prop i nedturen. Det er en stor lettelse, men vi er ikke i mål endnu. Resultaterne både kan og skal blive endnu bedre.

God fornøjelse.

Bo Asmus Kjeldgaard  
Børne- og Ungdomsborgmester

## LÆSEPOLITIK



Københavns Kommune har med det brede forlig ”Faglighed for Alle” skabt grundlag for en styrket indsats på blandt andet læseområdet. I den sammenhæng har Københavns Kommune udarbejdet denne læsepolitik, der gælder for hele 0-18-årsområdet.

Læsepolitikken er udarbejdet i et samarbejde mellem repræsentanter fra dagtilbud, skole- og fritidsområdet samt Børne- og Ungdomsforvaltningen. De faglige organisationer har i en følgegruppe bidraget til læsepolitikens endelige udformning.

Det overordnede mål for læsepolitikken er, at børn og unge i kommunen fra 0 til 18 år tilegner sig de faglige, personlige og kulturelle kompetencer, der er nødvendige for at gennemføre en ungdomsuddannelse og blive rustet til at deltage aktivt i samfundet som demokratiske medborgere. I den forbindelse er det af afgørende betydning, at børn og unge opnår sikre kompetencer i læsning og skrivning.

### Formålet med en læsepolitik er:

- at støtte børn og unge i at tilegne sig sprog, begreber og symboler, så sproget kan bruges til tænkning, planlægning og i kommunikation med andre børn, unge og voksne
- at styrke såvel fagligt svage som fagligt stærke børn og unges læsefærdigheder
- at give børn lyst til at læse og skrive og derigennem udforske verden.

Fokus på læring og læsning gennem leg og danselse ses flere steder i Børne- og Ungdomsforvaltningens initiativer. Dagtilbudsloven sætter fokus

på sprog både i dagtilbud og på fritidshjem. På dagtilbudsområdet indeholder de pædagogiske læreplaner temaet sprog. I fritidsinstitutioner er der tilsvarende fokus på, at børns sproglige udtryksformer skal fremmes.

Indsatsen for at fremme børns læsefærdigheder er således i dag højt prioriteret både nationalt og lokalt på baggrund af blandt andet undersøgelser som PISA 2000 og PISA København 2005. Der er indført obligatoriske it-baserede test i læsning, en ekstra time i dansk i indskoling og en prøve i læsning ved folkeskolens afsluttende prøver i 9. klasse.

### Læsepolitikken skal ses i sammenhæng med en forstærket indsats vedrørende:

- børns udvikling, trivsel og læring gennem de pædagogiske læreplaner for 0-6 år
- sprogscreening af alle børn og særlig opfølgning i forhold til de 25 % fagligt svageste børn
- styrket faglighed – også for de fagligt stærke elever
- uddannelse af læsevejledere på alle skoler.

Læsepolitikken indeholder overordnede principper. På basis af den vedtagne læsepolitik vil der blive udarbejdet en vejledende handlingsplan med tilhørende inspirationsmateriale om læsning. Handlingsplanen omfatter: organisation og samarbejde på alle niveauer samt indsatser og vidensdeling. Handlingsplanen vil opstille målsætninger for indsatsen i dagtilbud, skole og fritidsinstitutioner. Handlingsplansfølgegruppen vil medvirke ved udarbejdelsen af handlingsplanen.

De enkelte dagtilbud, fritidstilbud og skoler skal på denne baggrund selv tilrettelægge og implementere kommunens læsepolitik, således at indsatsen i den enkelte enhed matcher det arbejde, der i øvrigt er i gang i skolen eller institutionen.

Politikken angiver ikke specifikke aktiviteter, men er retningsgivende på inspirationsniveau for valg af aktiviteter i alle led fra centralforvaltning til den enkelte institution og i alle aldre.

Den målrettede og sammenhængende indsats i dagtilbud, skole og fritidsinstitution skal ske i tæt samarbejde med forældre.

For at nå de overordnede mål er det vigtigt, at læreprocesserne hviler på et helhedssyn, hvor der er sammenhæng mellem udvikling, læring og dannelse.

Det forudsætter en fælles forståelse af, at læring i høj grad finder sted i sociale sammenhænge gennem leg og bevægelse, kommunikation og sprog samt læsning.

Børn og unge er forskellige, har forskellige baggrunde, og deres udvikling foregår på forskellig vis. For at komme det enkelte barn i møde, skal omgivelserne anspore og stimulere til skriftsproglige aktiviteter bl.a. gennem bøger, oplæsning, plakater og billeder. Derfor skal læring foregå i såvel formelle som uformelle læringsmiljøer. Læring foregår nemlig ikke kun i direkte undervisningssituationer, men i høj grad også gennem samtaler, leg og andre kreative aktiviteter. Begge typer af miljøer bør være udfordrende og eksperimenterende med mulighed for udfoldelse af fysisk, kreativ og

intellektuel art. Også for de fagligt stærke børn og unge skal der skabes udfordringer, der understøtter lysten til at lære og dermed imødekommer deres faglige ambitioner.

I dagtilbud, skoler og fritidsinstitutioner er sproglig udvikling og læsning først og fremmest knyttet til det danske sprog. Men sproglig udvikling og læsning knytter sig også til andre sprog. Det gælder i forhold til den globale udfordring, hvor fremmedsprog skal mestres på et højt niveau. Det gælder endvidere for de mange etniske og sproglige minoriteter med et andet modersmål end dansk, for hvem tosprogethed er et vilkår og en mulig styrke i udvikling, læring og dannelse.

Læsning læres ikke i skolen alene. Det sociale, kulturelle og sproglige miljø i barnets tidlige liv og uden for skolen har stor betydning for udvikling af såvel tale- som skriftsprog. En god talesprogsudvikling er en vigtig forudsætning for en god skriftsprogsudvikling. Grundlaget for denne udvikling skabes i 0-6-års-alderen og skal til stadighed stimuleres. Det er dermed af betydning for børns læseudvikling, at der foregår en tidlig og målrettet indsats for, at børnene kan udvikle deres sprog. Læsning og skrivning skal bruges aktivt i de miljøer, hvor børn og unge færdes. Forældre og personalet i dagtilbud er væsentlige aktører.

Barnet udvikler sig gennem dagligdagens relationer, i samspillet i hjemmet og i institutioner, gennem medier og det omgivende samfund i øvrigt. Skolens undervisning bygger videre på den læring, der har fundet sted tidligere i barnets liv.

## Organisering

Læsepolitikken skal implementeres, så der skabes sammenhæng mellem dagtilbud, fritidsinstitutioner, skole og forvaltning.

Læse- og skriveindsatsen skal organiseres således, at der:

- er sammenhæng mellem alle niveauer
- foregår en koordineret indsats
- sikres høj kvalitet gennem kompetenceudvikling og vidensdeling
- dokumenteres, evalueres og følges op.

## DAGTILBUD 0-6 år



Læsepolitikken tager udgangspunkt i Pædagogisk Perspektivplan, der betoner, at børn skal støttes i at tilegne sig sprog, begreber og symboler, så sproget kan bruges til tænkning, planlægning og i kommunikation med andre børn og voksne. Perspektivplanen understreger desuden, at sprog ikke alene er tale og skrift, men også billed-, musik-, krops- og tegnsprog.

### Målet er

- at give børn lyst til og glæde ved sproglige aktiviteter samt kendskab til sproglige traditioner
- at børn tilegner sig viden om verden og opnår en optimal sprogudvikling
- at styrke børns fantasi og kreativitet
- at bevare og udvikle børns nysgerrighed
- at fremme børns sociale og kommunikative færdigheder.

Læsepolitikken lægger sig i forlængelse af arbejdet med de pædagogiske læreplaner ved at lægge afgørende vægt på leg, læring og udvikling af børn i

dagtilbud. Arbejdet med de pædagogiske læreplaner kan således være rammen for aktiviteter, der fremmer sproglig udvikling. Det indebærer en helhedstænkning i forhold til børns udvikling af alsidige kompetencer. Sproglige og kommunikative færdigheder ses dermed i sammenhæng med leg, kropslig udfoldelse og anden fysisk aktivitet.

Udgangspunktet for arbejdet med sprog er, at det foregår i en legende ramme, og at legen fastholdes som en grundlæggende aktivitet. Ved at tage afsæt i traditionen for fortælling og oplæsning kan dagtilbuddene understøtte tidlig opdagende læsning og skrivning.



## SKOLE 6-18 år



God undervisning i læsning og skrivning bygger på indsigt og indsats. Indsigt i elevernes læse- og skriveudvikling opnås gennem forskellige former for registreringer, der kan danne baggrund for evaluering. Indsats sker på basis af viden om fagområdet, tolkning af evalueringer, målfastsættelse samt handleplaner i forhold til elevernes udviklingspotentiale.

Undervisningstilbuddet skal desuden understøtte en levende og flersproglig læsekultur, der fører til viden og oplevelser.

### Målet er

At undervisningstilbud på alle niveauer i skoleforløbet skal skabe grundlag for, at børnene udvikler

- lyst til at læse og skrive
- gode læsevaner
- hensigtsmæssige læsestrategier
- kendskab til forskellige læsemåder
- funktionelle læse- og skrivefærdigheder svarende til gældende krav.

Funktionelle læsefærdigheder vil sige:

*”At man forstår, kan anvende og reflektere over skrevne tekster, så man kan nå sine mål, udvikle sin viden og sit potentiale og kan deltage aktivt i samfundslivet”*

(OECD/PISA 1998)

### Særligt gælder, at:

- alle elever kan læse ved begyndelsen af 3. klasse
- elevernes læsestandpunkt hæves
- eleverne øger deres læsehastighed
- eleverne får bedre læseforståelse
- eleverne får gode læseoplevelser
- læsning styrkes i og på tværs af fagene, især på mellemtrinnet og i overbygningen
- forskellen mellem læseresultater på dansk for et- og tosprogede elever mindskes for at understøtte målet om at lukke præstationsgab mellem et- og tosprogede elever
- undervisningsdifferentiering sikrer, at der også gives passende udfordringer til de fagligt stærke elever
- eleverne bruger it både som primært redskab og som supplerende og kompenserende værktøjer, når de skal læse og skrive.

### Det indebærer, at:

- alle skoler skal anvende de læseprøver, som kommunen fastsætter
- resultaterne af læseprøverne og anden evaluering tolkes og omsættes til handling, bl.a. gennem elevplaner
- undervisning i alle fag medtænker elevernes læse- og skriveudvikling.

Den årlige kvalitetsrapport vil danne grundlag for vurdering af målopnåelse.

## FRITIDSINSTITUTIONER 6-18 år



Fritidsinstitutioner omfatter kommunale og selvejende fritidshjem, KKFO'er, fritids- og ungdomsklubber.

På fritidsområdet er der fokus på at skabe både større sammenhæng og variation mellem skole- og fritidsdelen i børnenes dagligdag. Dagtilbudsloven formulerer bestræbelserne på at skabe en sammenhængende overgang på følgende måde:

*"Fritidshjem skal i samarbejde med skolen og forældre medvirke til at skabe en sammenhængende overgang mellem skolens undervisningsdel og fritidshjemmet. Fritidshjem skal give børn mulighed for lektielæsning".*

(Dagtilbudsloven § 45, stk. 6)

Ved at tilrettelægge forskellige aktiviteter skal fritidsinstitutionerne fremme børn og unges udvikling af tale, skrift og sprog gennem leg, læring og udvikling. Denne udvikling skal ses i sammenhæng med øvrige børns øvrige udviklingsområder.

### Målet er, at børn og unge

- øger deres viden om verden
- styrker deres fantasi og kreativitet
- bevarer og udvikler deres nysgerrighed
- fremmer deres sociale og kommunikative færdigheder.

### Det indebærer, at fritidsinstitutioner

- er opmærksomme på at fremme børns sproglige udtryksformer
- arbejder i stimulerende miljøer, hvor læsning og skrivning kan indgå som en naturlig del af dagligdagen
- er opmærksomme på og tager initiativer i forhold til de børn, som har behov for særlig støtte ved skriftsproglige aktiviteter, herunder lektielæsning
- giver børn og unge mulighed for at kommunikere på flere sprog.

### For klubberne gælder særligt, at de skal

*"støtte større børn og unge i alderssvarende udfoldelse af det danske sprog, således at de bliver i stand til at udtrykke tanker, følelser og beslutninger"*

(Målsætning for klubberne i Københavns Kommune, 2006)

# HANDLINGSPLAN FOR LÆSNING



Børne- og Ungdomsudvalget har den 30. januar 2008 vedtaget en læsepolitik for Københavns Kommune. Læsepolitikken skal ses i sammenhæng med andre indsatser og det almene arbejde med børns sprog- og læseudvikling, herunder sprogvurdering af 3-årige med pædagogisk opfølgning, 5-års-status, sprogvurdering i børnehaveklassen, kommunale og nationale læsetest i folkeskolen og tilbud om lektielæsning i fritidstilbud.

Børne- og Ungdomsudvalget (BUU) har indført et mål- og rammestyringskoncept. Det betyder, at de politisk fastsatte mål skal omsættes til virkelighed i en selvforvaltningsmodel, hvor der er rum til dels at prioritere inden for rammen og dels at vælge de indsatser og metoder, der passer bedst til institutionen eller skolens situation.



En forudsætning for mål- og rammestyring samt udvikling af kvaliteten er, at forvaltningen og institutionerne kan dokumentere, evaluere og efterfølgende bruge erkendelserne til at øge kvaliteten. I handlingsplanen indgår der forslag til, hvordan indsats, dokumentation, evaluering og opfølgning kan foregå i dagtilbud, skole og fritidsinstitutioner.

De efterfølgende handlingsplaner for læsning på skole- og institutionsområdet er veje til at nå målene i læsepolitikken. Skoler og institutioner er selvfølgelig forpligtede på det lovgivningsmæssige grundlag. Handlingsplanen er udarbejdet i samarbejde med repræsentanter fra de faglige organisationer og de lokale københavnske distrikter. Efterfølgende følger Københavns Kommunes handlingsplan for dagtilbud, skole og fritid.

## DAGTILBUD



### I. Børne- og Ungdomsforvaltningens understøttelse til handlingsplan på dagtilbudsområdet

I dagtilbud har opmærksomheden i en årrække været rettet mod børnenes sprogudvikling. Fokus har været på børnenes verbale sprogudvikling og kommunikative kompetencer. Læsepolitikken skal sikre, at der også rettes opmærksomhed på de 0-6-årige børns tidlige erfaringer med skriftsproget og på processen, hvor børnene aktivt tager læsning og skrivning i brug.

Det talte sprog er kendetegnet ved at være meget situationsbundet. Det vil sige, at de to, der taler sammen, ofte kender hinanden, og de befinder sig typisk det samme sted på samme tidspunkt. En samtale vil derfor ofte forekomme meget indforstået. Skriftsproget er i langt højere grad situationsafhængigt, da afsender og modtager ikke nødvendigvis kender hinanden eller befinder sig i den samme situation. Her er det nødvendigt at forholde sig til, hvad modtageren i forvejen ved om emnet, og formulere sig langt mere præcist.

Det moderne samfund er en udpræget skriftkultur – skriftligheden dominerer i næsten alle aspekter af tilværelsen. Hvis børn allerede i småbørnsalderen får et naturligt forhold til skriftsprog, kan det betyde, at de får lettere ved at mestre de skriftsproglige udfordringer, livet bringer, og derved lettere ved at begå sig og eksistere i denne virkelighed.

Det pædagogiske personale skal ikke være lærere, og der er ikke tale om, at de skal forestå en formel

læseundervisning, men ved at integrere skriften på en sjov, naturlig og meningsfuld måde i barnets kendte omgivelser og daglige aktiviteter kan vi være med til at give barnet endnu et redskab til kommunikation og erkendelse. Hvis barnets leg kombineres med ord og bogstaver som visuelle figurer, kan vi hjælpe det med at forbinde dets egen verden med det skrevne sprog.

Vi ved i dag, at der eksisterer en række konkrete sproglige og skriftlige forudsætninger hos det lille barn, der hænger nøje sammen med udviklingen af barnets læse- og skrivefærdigheder på længere sigt. Ved at styrke den samlede indsats i de tidlige år skaber vi ikke bare generelt forbedrede muligheder for alle børn, men er samtidig med til at støtte de børn, der er i risiko for ikke at tilegne sig disse afgørende forudsætninger, og som dermed ikke vil kunne udvikle tilstrækkelige læse- og skrivemæssige kompetencer på længere sigt. Derfor er det vigtigt, at de børn, der ikke selv er opsøgende eller viser umiddelbar interesse for skriftsproget, medtænkes og inddrages i indsatsen. Fokus på læsning og skriftsprog på 0-6-årsområdet er altså ikke sat i verden for kun at forberede børnene på skolens formelle læse- og skriveundervisning, men er et selvstændigt og uvurderligt indsatsområde og et kæmpe stykke forebyggende arbejde, der kan være med til at give alle børn de samme muligheder for at opnå et helt og fuldt liv som læsende og skrivende individer.

Denne handlingsplan vil beskrive en række indsatsområder, hvorigennem børn støttes i tilegnelsen af sprog, begreber og symboler, og som forhåbentligt

vil give dem lyst til at udforske skriftsproget og dets muligheder yderligere:

- Relation, interaktion og kommunikation
- Begrebsdannelse og sprogudvikling
- Skriftsprog
- Skriftsprogsstimulerende miljø
- Metasproglig bevidsthed.

Hvert indsatsområde efterfølges af en række anbefalinger til inspiration.

### 1a) Indsats

Generel understøttelse af indsatsen inden for dagtilbud.

### 1b) Organisering

Det anbefales, at der i hvert af de otte distrikter udpeges en ansvarlig, der skal understøtte distriktets implementering af læsepolitikken inden for 0-6-års-området. Vedkommende kan eventuelt indgå i et netværk med de personer, der har samme funktion i de andre distrikter.

Indsatsen skal beskrives og integreres i arbejdet med årsplaner og pædagogiske læreplaner og skal fremover indgå som en del af det obligatoriske tilsyn.

### 1c) Vidensdeling og kompetenceudvikling

Forvaltningen understøtter formidling af forskning og ny viden på læseområdet.

Forvaltningen sikrer kompetenceudvikling inden for følgende temaer:

- Sprogudvikling
- Tosprogethed/dansk som andetsprog
- Skriftsprogets betydning for læse- og skriveudviklingen.

### 1d) Dokumentation

Institutionernes årsplan med læreplan.

Indsatsen indgår som en del af det obligatoriske tilsyn.



## 2. Dagtilbuddets handlingsplan for de 0-3-årige

### 2a) Indsats

#### *Relation, interaktion og kommunikation*

Interaktionen i en god relation mellem det lille barn og den voksne er basis for, at barnet skaber positive erfaringer og kompetencer som grundlag for den kommunikative og sproglige udvikling.

*Anbefalinger vedr. det helt lille barn:*

- Vær opmærksom på barnets lyd – giv svar – og udvid barnets lydlige udtryk gennem leg.
- Læg mærke til barnets gestus og blikretning og sæt ord på det, I ser og gør i fællesskab.

Et samtalerum er det rum, der skabes mellem to mennesker, der taler sammen. I en voksen-barn-samtale er rollerne givet på forhånd, da den voksne er den dominerende og derfor har stor indflydelse på skabelsen af samtalerummet. Den voksne kan være aktivt understøttende for samtalen og barnets sproglige udfoldelse, og i samtalen med den voksne lærer barnet om sprogets form og funktion. I en barn-barn-samtale er rollefordelingen ikke givet på forhånd. Det er i denne samtale, barnet trækker på sine tidligere erfaringer fra eksempelvis samtaler med voksne.

Et godt samtalerum giver barnet mulighed for trygt at kunne udfolde sig sprogligt.

*Anbefalinger:*

- Sikr dig barnets opmærksomhed gennem øjenkontakt
- Hold pauser

- Skift svære ord ud med lidt lettere ord, hvis det kan fremme forståelsen
- Referer til nærværende ting/begivenheder
- Sæt ord på handlinger
- Stil uddybende og interesserede spørgsmål.

### **Begrebsdannelse og sprogudvikling**

Det er fortsat nødvendigt at have opmærksomhed på børnenes generelle sprogudvikling på modersmål såvel som på andetsprog. Børnene skal tilegne sig kommunikative kompetencer, så de via kommunikation med andre børn og voksne kan udvide deres begrebs- og erfaringsgrundlag. Børnene skal kende til de sociale spilleregler, der er i forbindelse med en samtale, og de skal udvikle redskaber til at tackle svære kommunikative situationer, som fx hvis de ikke forstår, hvad der bliver sagt, eller hvis de ikke formår at udtrykke det, de gerne vil. Efterhånden skal børnene opfordres til at bruge sproget uafhængigt af den konkrete situation med henblik på stimulering af barnets begyndende abstrakte tænkning.

#### *Anbefalinger:*

- Opleve og erfare sprog gennem dagligdagens samspil
- Anspre barnet til at turde bruge sproget gennem anerkendende kommunikation
- Introducere barnet til nye begreber og temaer – gerne med udgangspunkt i fælles oplevelser
- Støtte barnet i at skabe egne fortællinger
- Benytte billeder og bøger dialogisk og som udgangspunkt for samtale
- Synge sange med fagter, rim og remser.

### **Skriftsprog**

Ofte udspringer børns interesse for at skrive af at tegne. Børn laver grafiske symboler, der ligner skrift – denne form for skrivning kaldes at skribble (Hagtvet 1988). Formålet med skriblerierne er at kommunikere. Som for eksempel når børn skribler en titel på deres tegning eller sætter noget, der ligner en underskrift, nederst på værket. Børns interesse for skrivning fører ofte til en interesse for læsning, og derfor er leg med skriftsproget et vigtigt led i børns videre læseudvikling.

#### *Anbefalinger:*

- Der skal være let adgang til tegne- og skrivedskaber.
- Barnet skal opfordres til at lave egne skriblerier.
- Symboler og skrifttegn gøres synlige for barnet (fx navn i garderobe, LEGO-klodser med tal, symboler og bogstaver, små skilte, barnets familiefoto med navne osv.).
- Arbejde med barnets egne ordkort (hjemmelavede kort med ord som barnet har vist interesse for fx mor, far eller navne på vigtige personer i barnets liv).
- Inddrage digitalkamera og computer og sammen med barnet skrive en historie til billederne – barnet kan eventuelt selv skribble en tekst.

Via højtlesning får børn en mulighed for at møde skriftsproget og derved erfare, at skriftsproget skiller sig ud fra det verbale sprog, og at det gemmer på nye og spændende historier. Derudover møder børnene et bredere og mere nuanceret sprogligt indhold end i det talte sprog og får dermed gode muligheder for sprog- og videnstilegnelse.

#### *Anbefalinger:*

- Oplæsning af god børnelitteratur (fx bøger hvor tekst og billede passer sammen, bøger hvor handlingen er virkelighedsnær, bøger der appellerer til de helt små børns følelser og erfaringer, osv.)
- Oplæsning i små grupper, så alle kan se bogens illustrationer og/eller skrift
- Adgang til god børnelitteratur på dansk, på andre sprog og med andre skrifttegn
- Legelæsning (fx når barnet leger, at det læser en kendt bog op for sin bamse).

### **Skriftsprogsstimulerende miljø**

Man ved ikke, hvornår børns læse- og skriveudvikling starter, men man ved, at grundlaget lægges tidligt, og at kompetencen langsomt vokser frem. Hvorvidt forudsætningerne grundlægges til den videre udvikling, afhænger meget af det miljø, børnene befinder sig i.

Et skriftsprogsstimulerende miljø er en meningsdannende ramme, hvori barnet får mulighed for at opleve skriftsproget i brug, har adgang til forskellige skriftmedier og kan gøre sig erfaringer med skriftsproget og dets forskellige udtryk og genrer.

#### *Anbefalinger:*

- Der skal være let adgang til tegne- og skrivedskaber.
- Symboler og skrifttegn skal være synlige for barnet.
- Barnet skal se skriftsproget blive anvendt, fx navnelister, huskesedler, opskrifter osv.

- Adgang til god børnelitteratur på dansk, på andre sprog og med andre skrifttegn.
- Oplæsning af god børnelitteratur.
- Indretning af læsekrog.
- Etablering af samarbejde med det lokale børnebibliotek.
- Anvende it-baserede materialer.

### **Metasproglig opmærksomhed**

Metasproglig opmærksomhed, ofte kaldet sproglig opmærksomhed, bruges om evnen til at betragte sprog "udefra" eller "ovenfra". Denne evne udvikles gradvist, hvor den mest avancerede grad er, når barnet kan udtrykke sin bevidsthed med ord. Men også helt små børn og børn med dansk som andetsprog kan have en fornemmelse for sprogets form og system, selv om de endnu ikke har lært at sætte ord på. Denne fornemmelse kan fx komme til udtryk, når barnet sprogligt korrigerer sig selv eller en af sine kammerater. Små børns glæde ved rim og remser afspejler ligeledes en fornemmelse for sprogets forside.

Sproglig opmærksomhed udvikles gennem erfaring, og her kan de tosprogede børns tidlige erfaring med flere sprog og skrifttyper inddrages i det pædagogiske arbejde.

#### *Anbefalinger:*

- Lyttelege
- Lege med sprogets lyde (fx rim, remser og sange)
- Tale om sproget med barnet – læg op til undren

- Inddrage det tosprogede barns erfaringer med modersmålet (fx tale om, hvordan man siger mor på barnets modersmål, eller hvordan man skriver barnets navn på modersmålet)
- Kigge i bøger med forskellige skrifttegn.

### **2b) Organisering**

Som en del af implementeringen anbefaler forvaltningen at inddrage forældrene.

Forældrene skal kunne læse om indsatsen i årsplanen.

Rækken af anbefalinger i denne handlingsplan kan anvendes i samarbejdet med forældrene.

### **2c) Vidensdeling og kompetenceudvikling**

Vidensdeling skal finde sted til ledermøder, temadage og/eller netværksdage arrangeret af distriktsforvaltningen.

Den enkelte institution har ansvaret for, at der sker en løbende kompetenceudvikling inden for følgende temaer:

- Sprogudvikling
- Tosprogethed/dansk som andetsprog
- Skriftsprogets betydning for læse- og skriveudviklingen.

### **2d) Dokumentation**

Indsatsen skal integreres i arbejdet med årsplaner og pædagogiske læreplaner og skal fremover beskrives og evalueres inden for disse rammer.

Derudover skal den pædagogiske praksis afspejle det øgede fokus på barnets tidlige læse- og skriveerfaringer. Det vil sige give alle børn mulighed for en optimal sprogudvikling samt kendskab til sprogets mange konventioner og former, og give alle børn mulighed for gennem leg at gøre erfaringer med skriftsproget.



### 3. Dagtilbuddets handlingsplan for de 3-6-årige

#### 3a) Indsats

##### *Relation, interaktion og kommunikation*

Et samtalerum er det rum, der skabes mellem to mennesker, der taler sammen. I en voksen-barn-samtale er rollerne givet på forhånd, da den voksne er den dominerende og derfor har stor indflydelse på skabelsen af samtalerummet. Den voksne kan være aktivt understøttende for samtalen og barnets sproglige udfoldelse, og i samtalen med den voksne lærer barnet om sprogets form og funktion. I en barn-barn-samtale er rollefordelingen ikke givet på forhånd. Det er i denne samtale, barnet trækker på sine tidligere erfaringer fra eksempelvis samtaler med voksne.

Et godt samtalerum giver barnet mulighed for tryk at kunne udfolde sig sprogligt.

##### *Anbefalinger:*

- Sikr dig barnets opmærksomhed gennem øjenkontakt
- Hold pauser
- Skift svære ord ud med lidt lettere ord, hvis det kan fremme forståelsen
- Referer til nærværende ting/begivenheder
- Sæt ord på handlinger
- Stil uddybende og interesserede spørgsmål.

##### *Begrebsdannelse og sprogudvikling*

Det er fortsat nødvendigt at have opmærksomhed på børnenes generelle sprogudvikling på modersmål såvel som andetsprog. Børnene skal tilegne sig kommunikative kompetencer, så de via kommu-

nikation med andre børn og voksne kan udvide deres begrebs- og erfaringsgrundlag. Børnene skal kende til de sociale spilleregler, der er i forbindelse med en samtale, og de skal udvikle redskaber til at tackle svære kommunikative situationer, som fx hvis de ikke forstår, hvad der bliver sagt, eller hvis de ikke formår at udtrykke det, de gerne vil. Børnene skal opfordres til at bruge sproget uafhængigt af den konkrete situation med henblik på stimulering af barnets abstrakte tænkning.

##### *Anbefalinger:*

- Opleve og erfare sprog gennem dagligdagens samspil
- Anspore barnet til at turde bruge sproget gennem anerkendende kommunikation
- Introducere barnet til nye begreber og temaer
- Støtte barnet i at skabe egne fortællinger
- Benytte billeder og bøger dialogisk og som udgangspunkt for samtale
- Synge sange, rim og remser.

##### *Skriftsproget*

Ofte udspringer børns interesse for at skrive af at tegne. Børn laver grafiske symboler, der ligner skrift – denne form for skrivning kaldes at skrive (Hagtvet 1988). Formålet med skriblerierne er at kommunikere. Som for eksempel når børn skribler en titel på deres tegning eller sætter noget, der ligner en underskrift, nederst på værket. Børns interesse for skrivning fører ofte til en interesse for læsning, og derfor er leg med skrivning et vigtigt led i børns videre læseudvikling.

##### *Anbefalinger:*

- Der skal være let adgang til tegne- og skriveredskaber.
- Barnet skal opfordres til at lave egne skriblerier (fx kan skrift indgå som en del af rollelegen: indkøbssedler, breve og lign.).
- Symboler og skrifttegn gøres synlige for barnet (fx navn i garderobe, små skilte, navnelister og aktivitetsplaner).
- Arbejde med barnets egne ordkort (hjemmelavede kort med ord, som barnet har vist interesse for, fx mor, far eller navne på vigtige personer i barnets liv).
- Tegne og skrive fælles logbog.
- Skrive barnets egne historier.
- Inddrage digitalkamera og computer og sammen med barnet skrive en historie til billederne – barnet kan eventuelt selv skrive en tekst.
- Anvende it-baserede materialer hvor omdrejningspunktet er sprog og symboler.
- Adgang til internettet med henblik på at hente billeder og søge viden.

Via højtlesning får børn en mulighed for at møde skriftsproget og derved erfare, at skriftsproget skiller sig ud fra det verbale sprog, og at det gemmer på nye og spændende historier. Derudover møder børnene et bredere og mere nuanceret sprogligt indhold end i det talte sprog og får dermed gode muligheder for sprog- og videnstilegnelse.

#### *Anbefalinger:*

- Oplæsning af god børnelitteratur (fx bøger hvor tekst og billede passer sammen, bøger hvor handlingen er virkelighedsnær, bøger der appellerer til børns følelser og erfaringer, bøger hvor sproget er brugt bevidst, fx humoristisk, vrøvlende eller i form af rim).
- Oplæsning i små grupper, så alle kan se bogens skrift og illustrationer.
- Adgang til god børnelitteratur på dansk, på andre sprog og med andre skrifttegn.
- Pege på skriften i bogen og vise læseretningen.
- Tale om skriften, fx finde barnets ”eget” bogstav.
- Legelæsning (fx når barnet leger, at det læser en kendt bog op for sin bamse).

#### *Skriftsprogsstimulerende miljø*

Man ved ikke, hvornår børns læse- og skriveudvikling starter, men man ved, at grundlaget lægges tidligt, og at kompetencen langsomt vokser frem. Hvorvidt forudsætningerne grundlægges til den videre udvikling, afhænger meget af det miljø, børnene befinder sig i.

Et skriftsprogsstimulerende miljø er en meningsdannende ramme, hvori barnet får mulighed for at opleve skriftsproget i brug, har adgang til forskellige skriftmedier og kan gøre sig erfaringer med skriftsproget og dets forskellige udtryk og genrer.

#### *Anbefalinger:*

- Der skal være let adgang til tegne- og skrivedeskaber.
- Symboler og skrifttegn skal være synlige for barnet.
- Barnet skal se skriftsproget blive anvendt fx navnelister, huskesedler, opskrifter osv.
- Indrette skriveværksted med pc og skrivetavler.
- Adgang til god børnelitteratur på dansk, på andre sprog og med andre skrifttegn.
- Oplæsning af god børnelitteratur.
- Indretning af læsekrog.
- Etablering af samarbejde med det lokale børnebibliotek.

#### *Metasproglig opmærksomhed*

Metasproglig opmærksomhed, ofte kaldet sproglig opmærksomhed, bruges om evnen til at betragte sprog ”udefra” eller ”ovenfra”. Denne evne udvikles gradvist, hvor den mest avancerede grad er, når barnet kan udtrykke sin bevidsthed med ord. Men også helt små børn og børn med dansk som andetsprog kan have en fornemmelse for sprogets form og system, selv om de endnu ikke har lært at sætte ord på. Denne fornemmelse kan fx komme til udtryk, når barnet sprogligt korrigerer sig selv eller en af sine kammerater. Børns glæde ved rim og remser afspejler ligeledes en fornemmelse for sprogets formside.

Sproglig opmærksomhed udvikles gennem erfaring, og her kan de tosprogede børns tidlige erfaring med flere sprog og skrifttyper inddrages i det pædagogiske arbejde.

#### *Anbefalinger:*

- Lyttelege
- Lege med sprogets lyde (fx rim, remser og sange)
- Tale om sproget med barnet – læg op til undren
- Inddrage det tosprogede barns erfaringer med modersmålet (fx tale om, hvordan man siger mor på barnets modersmål, eller hvordan man skriver barnets navn på modersmålet)
- Kigge i bøger med forskellige skrifttegn.

### **3b) Organisering**

Som en del af implementeringen anbefaler forvaltningen at inddrage forældrene.

Forældrene skal kunne læse om indsatsen i årsplanen.

Rækken af anbefalinger i denne handlingsplan kan anvendes i samarbejdet med forældrene.

### 3c) Vidensdeling og kompetenceudvikling

Vidensdeling skal finde sted til ledermøder, temadage og/eller netværksdage arrangeret af distriktsforvaltningen.

Den enkelte institution har ansvaret for, at der sker en løbende kompetenceudvikling inden for følgende temaer:

- Sprogudvikling
- Tosprogethed/dansk som andetsprog
- Skriftsprogets betydning for læse- og skriveudviklingen.

### 3d) Dokumentation

Indsatsen skal integreres i arbejdet med årsplaner og pædagogiske læreplaner og skal fremover beskrives og evalueres inden for disse rammer.

Derudover skal den pædagogiske praksis afspejle det øgede fokus på barnets tidlige læse- og skriveerfaringer. Det vil sige give alle børn mulighed for en optimal sprogudvikling samt kendskab til sprogets mange konventioner og former, og give alle børn mulighed for gennem leg at gøre sig erfaringer med skriftsproget.



## SKOLE



### I. Børne- og Ungdomsforvaltningens understøttelse til handlingsplan på skoleområdet

#### 1a) Indsats

Ifølge læsepolitikken melder forvaltningen ud, hvilke læseprøver der er obligatoriske på udvalgte klassetrin.

Forvaltningen arbejder for, at:

- der er midler til at uddanne mindst én læsevejleder på alle skoler
- der er midler til at uddanne mindst én evalueringvejleder i dansk i hvert af de otte distrikter
- der er en kommunal læsekonsulent, som sikrer understøttelse af læseindsatsen
- der pågår en løbende efter- og videreuddannelse af lærere på læseområdet.

*Forvaltningen anbefaler, at:*

- alle skoler udarbejder en handlingsplan for læsning.

#### 1b) Organisering

I hvert af de otte distrikter udpeges en af læsevejlederne som koordinator for netværket mellem distriktets læsevejledere. De koordinerende læsevejledere indgår i et netværk med hinanden, ledet af kommunens læsekonsulent.

#### 1c) Vidensdeling og kompetenceudvikling

Forvaltningen sikrer formidling af forskning og ny viden på læseområdet.

Forvaltningen afholder årligt minimum én inspirationsdag for samtlige læsevejledere.

Forvaltningen understøtter vidensdeling via netværksdannelse på flere niveauer.

#### 1d) Dokumentation

Kommunens resultater på læseområdet dokumenteres gennem:

- den årlige kvalitetsrapport
- distrikternes resultatsamtale og evt. udviklingskontrakt
- PISA København i 2010.



## 2. Skolens arbejde på læseområdet

Læseundervisningen skal tage udgangspunkt i alle elevers behov og forudsætninger, hvilket betyder, at der må tages udgangspunkt i den enkelte elevs kompetence og potentiale, såvel den fagligt stærke som den mindre stærke elev. I elevplanen og den individuelt tilpassede undervisningsplan i specialundervisningen må det fremgå, på hvilken måde undervisningsdifferentieringen er afprøvet og evalueret.

De fleste elever lærer at læse med udgangspunkt i ord, de forstår, og i forhold til begreber, der er kendte. Tosprogede elever lærer imidlertid at læse på deres andetsprog, og der vil derfor være ord og sætninger, som de ikke umiddelbart forstår. Det stiller derfor store krav til det forudgående sprogarbejde og de ord og tekster, der bruges i læseundervisningen. Hvis den tosprogede elev ikke behersker det sprog, som han/hun skal lære at læse på i tilstrækkelig grad, er der en betydelig risiko for, at læsningen reduceres til en ren afkodningskompetence, såfremt der ikke samtidig arbejdes intensivt med læseforståelsen. Elevens modersmål må ses som en ressource, og hvis det er hensigtsmæssigt og muligt, inddrages modersmålet i læse- og skriveundervisningen.

Alle skoler er forpligtede på at implementere den politisk vedtagne læsepolitik jf. 30.1.2008.

Forvaltningen anbefaler, at skolens leder sikrer, at der på skolen udarbejdes en handlingsplan for læsning første gang i løbet af skoleåret 08/09. Planen kan være flerårig og evalueres og tilpasses løbende. Handlingsplanen er en fremadrettet plan, der skitserer,

hvordan skolen implementerer de overordnede mål, som er fastlagt i den kommunale læsepolitik. Skolens handlingsplan er et brugbart redskab for alle skolens aktører. Planen skal omhandle indsats, organisering, evaluering og dokumentation samt vidensdeling og kompetenceudvikling. Ledelsen, læsevejlederen og skolens andre ressourcepersoner spiller en central rolle i udarbejdelse og implementering af skolens handlingsplan.

Nedenstående følger forslag til muligt indhold i skolens handlingsplan.

### 2a) Indsats

#### *Mål og indikatorer*

Forvaltningen anbefaler, at der i skolens handlingsplan er beskrevet mål og indsats for læsning på skolens forskellige trin. Handlingsplanen skal sikre, at eleverne udvikler deres læsning gennem hele skoleforløbet. Målene skal relatere sig til læsepolitikens mål, de obligatoriske trin- og slutmål for dansk samt trin- og slutmål for dansk som andetsprog, og derfor knytter anbefalingerne og terminologierne an til de nyreviderede obligatoriske trinmål. Indholdet i handlingsplanerne skal afspejle den enkelte skoles elevsammensætning, fx vil der gælde særlige vilkår for specialskoler og ungdomsskolen.

### Børnehaveklassen

Det arbejde, der er påbegyndt i dagtilbuddene med børnenes sproglige udvikling, fortsætter i børnehaveklassen i form af en fortsat sprogstimulering og sproglig opmærksomhed, herunder arbejde

med bogstav og lyd samt skrive- og læseaktiviteter. Børnehaveklasselederen må være bekendt med de enkelte børns sproglige kompetencer og herunder være opmærksom på de tosprogede elevers mellemsprogsudvikling og tage afsæt heri i sin planlægning.

Der bør foranstalles foregribende indsatser for elever, der er i risiko for at få afkodnings- og/eller læseforståelsesvanskeligheder.

*Forvaltningen anbefaler, at den forebyggende skriftsprogstimulering omfatter følgende temaer:*

*Det talte sprog:*

- Samtale og fortælling, herunder situationsuafhængigt sprog på dansk og om muligt på elevernes modersmål
- Sproglig opmærksomhed, herunder rim og remser samt sammenligninger mellem forskellige sprogs opbygning og ordforråd
- Sprog- og bogstavlege, herunder bogstav-lydforbindelse
- En fortsat sprogtilegnelse for tosprogede børn, herunder en fortsat udvikling af ordforrådet og talesproget.

*Det skrevne sprog - læse:*

- Oplæsning (herunder elektronisk), læsning af storbøger, elevernes egen læsning (legelæsning), om muligt på elevernes modersmål.

*Det skrevne sprog - skrive:*

- Legeskrivning, skrivning af småord, fonemorienteret skrivning på dansk og om muligt på elevernes modersmål.

## Begynderundervisningen

I den første læseundervisning er det afgørende, at der arbejdes med angrebsstrategier, herunder forbindelsen mellem bogstav og lyd. Der må samtidig arbejdes med læsning som en aktiv meningsøgende proces, og derfor må der tillige arbejdes med strategier for læseforståelse. Litteraturundervisning og læseundervisning kan derfor med fordel integreres allerede fra start.

Læse- og skriveprocesser understøtter hinanden, og det er en god idé stadig at lade børnene fortsætte skrivningen fra børnehaveklassen og stadig give den stor opmærksomhed.

Der bør foranstaltes foregribende indsatser for elever, der er i risiko for at få afkodnings- og/eller læseforståelsesvanskeligheder.

*Forvaltningen anbefaler, at begynderundervisningen i læsning omfatter:*

*Det talte sprog:*

- En fortsat udvikling af samtale og fortælling, herunder situationsuafhængigt sprog på dansk og om muligt på elevernes modersmål
- Udvidelse af ordforråd inden for alle fag
- En fortsat sprogtilegnelse for tosprogede børn, herunder en fortsat udvikling af ordforrådet og talesproget
- Sproglig opmærksomhed, herunder rim og remser
- Fokus på og sammenligning mellem forskellige sprogs opbygning og ordforråd.

*Det skrevne sprog – læse:*

- Funktionelt bogstavkendskab
- Fleksible læsestrategier og angrebsstrategier, herunder bogstav- lyd-forbindelsen
- Læsning – herunder arbejdet med forforståelse, ordforråds-kendskab, afkodning og læseforståelse på dansk og om muligt på elevernes modersmål
- Læsning og litteraturpædagogik i et samspil, hvor læsning opfattes som et aktivt møde mellem tekst og læser. Der kan med fordel arbejdes med forskellige tekstgenrer, herunder faglig læsning
- Oplæsning (herunder elektronisk) på dansk og om muligt på elevernes modersmål
- Læselyst, læseglæde og god tid til læsning.

*Det skrevne sprog – skrive:*

- Skrivning på dansk og om muligt på elevernes modersmål
- Læsning og skrivning i meningsfulde sammenhænge i andre fag end dansk
- Bruge computeren aktivt til at skrive og læse på.

## Den fortsatte læsning

Når eleverne får automatiseret deres læsning, handler den fortsatte læseundervisning om at udvikle sikkerhed og hastighed i læsningen samt at sætte fokus på forståelsen. Den gode læser er i stand til ikke bare at læse på, men også mellem og bag linjerne, forholde sig til det læste og anvende forskellige læsestrategier afhængigt af formålet med læsningen.

Læseundervisningen på skolens mellemtrin og i udskolingen må i høj grad handle om aktivt at målrette sin læsning til forskellige formål. Elevernes læselyst og læseglæde skal bevares og udfordres. Her er det vigtigt, at alle lærere tager ansvar for læseundervisning i alle fag. Faglærerne har ansvar for at undervise i læseforståelsesstrategier i relation til de fagtekster, der med deres særlige kendetegn og fagsprog knytter sig til det enkelte fag. Dermed kommer faglæreren sammen med dansklæreren til at spille en aktiv rolle i læseundervisningen, så eleverne målrettet lærer at tilpasse læsningen til teksten og til formålet med læsningen.

På alle københavnske folkeskoler er der it-redskaber til rådighed, og de elever, der har brug for det, kan få nogle af disse programmer lagt ind på deres egen hjemmecomputer. Elever med eventuelle læse- og skrivevanskeligheder skal lære at bruge relevante it-redskaber, der gør dem i stand til at anvende læsning og skrivning i hverdagen og i skole- og uddannelsesforløb, så deres læsehandicap ikke forhindrer dem i at lære.

*Forvaltningen anbefaler, at den fortsatte læseundervisning omfatter:*

*Det talte sprog:*

- Udvidelse af ordforråd i alle fag
- En fortsat sprogtilegnelse for tosprogede børn, herunder en fortsat udvikling af ordforrådet, talesproget og skriftsproget.

*Det skrevne sprog – læse:*

- Fokus på læseforståelse
- Automatisering og effektivisering af afkodningsvirksomheden

- Faglig læsning, der med fordel kan integreres i alle fag og ikke kun som isolerede kurser
- Læsemåder og læsestrategier
- Læselyst og læsemængde
- Oplæsning
- Tid til elevernes frie læsning på dansk og om muligt på elevernes modersmål
- Stort udvalg af tekstgenrer (også i frilæsningen)
- Læsning og litteraturpædagogik i samspil
- Læsning af forskellige medier.

#### *Det skrevne sprog - skrive:*

- Opfølgning af elevernes læsning i form af fx mundtlige og skriftlige boganmeldelser
- En fortsat skriveudvikling på dansk og om muligt på elevernes modersmål
- Aktiv brug af tekstbehandling varieret i egne skriveprocesser på dansk og om muligt på elevernes modersmål.

#### **Overgang og sammenhæng**

Skolens samlede indsats skal sikre kontinuitet og sammenhæng i børnenes skriftsprogsudvikling fra dagtilbud til skole og gennem resten af skoleforløbet. Endvidere er det vigtigt, at der skabes sammenhæng mellem barnets forskellige miljøer som hjem, skole og fritid. For tosprogede elever er det endvidere vigtigt, at der skabes en sammenhæng mellem evt. læseudvikling på modersmålet og læseudviklingen på dansk.

#### *Forvaltningen anbefaler, at:*

- dagtilbud og skole etablerer en fast procedure for overlevering af viden om det enkelte barns sproglige udvikling

- skolen etablerer en fast procedure for overlevering af viden om det enkelte barns sproglige udvikling samt læse- og skriveudvikling ved lærerskift
- skole og fritidsinstitutioner samarbejder om at skabe mulighed for at gøre erfaringer med at bruge skriftsproget i barnets dagligdag.

#### **Læsemiljøer**

Gennem hele skoletiden er det vigtigt at signalere, at læsning er en nødvendig og inspirerende aktivitet. Der skal være nem adgang til frilæsningsbøger, papir, skriveredskaber og it. Rummene må afspejle, at her arbejdes med bogstaver, ord og tekster. Børnenes produkter fx skriftlige arbejder udstilles, hvilket virker værdsættende og inspirerende.

Børn arbejder og lærer forskelligt, hvilket rummenes indretning også må signalere. Der skal være mulighed for at trække sig tilbage til fx læsekrog eller lignende. Adgang til computer er her et vigtigt element.

#### **Forebyggende, foregribende og indgribende både i forhold til fagligt stærke og ikke fagligt stærke elever**

Den forebyggende indsats i skolen er af generel art og gavner især de børn, der i forvejen har et godt sprogligt fundament. For at sikre, at alle udfordres, må den forebyggende indsats være konkret og præcist rettet mod det enkelte barn. Dette gælder også indsatsen i børnehaveklassen. For de børn, der ikke er kommet godt i gang med læsningen efter jul i første klasse, må der sættes ind med en særlig foregribende indsats.



*Forvaltningen anbefaler, at:*

- den forebyggende indsats i børnehaveklassen varetages i et samarbejde mellem børnehaveklasselederen og eventuelt den kommende dansklærer
- skolen iværksætter en foregribende indsats over for elever med risiko for læsevanskeligheder, herunder børn med ringe fonologisk bevidsthed, børn med udtalevanskeligheder eller børn med et begrænset ordforråd. Dette gøres med fordel i et samarbejde med talepædagogen
- skolen iværksætter en foregribende indsats for elever, der i 1. klasse ikke er kommet godt i gang med læseprocessen. Dette kan være Læseløftet eller tilsvarende forløb
- skolen iværksætter en foregribende indsats for tosprogede elever, der har behov for dansk som andetsprogs-undervisning for at udvikle deres danske sprog, så de kan opnå en tilfredsstillende læseudvikling og herunder specielt en tilfredsstillende læseforståelse.

## **2b) Organisering**

Ifølge folkeskoleloven er alle lærere ansvarlige for elevernes læsning. Dansklæreren er ansvarlig for at lære eleverne at læse, og faglærerne er ansvarlige for at etablere gode faglige læsevaner og anvende læseforståelsesstrategier, der er velegnede til de forskellige faglige tekster. Hvert fag er kendetegnet ved et særligt ordforråd og byder på sine egne tekstgenrer med særlige sproglige træk. Derfor må eleverne målrettet lære at tilpasse læsningen til teksten og læseformålet. Arbejdet med læsemåder og læseforståelsesstrategier understøtter

således elevernes tilegnelse af stoffet. Dette har ikke mindst betydning for de unges videre muligheder for at klare sig i et uddannelsesforløb.

*Forvaltningen anbefaler, at:*

- etablere fagteam på langs og årgangsteam på tværs, hvor læsning sættes på dagsordenen på lærernes årsplaner
- faglærerne bevidst arbejder med elevernes faglige ordforråd, forforståelse og læseforståelse.

Forvaltningen anbefaler, at skolen derudover udarbejder en beskrivelse af samarbejdet mellem og udnyttelsen af skolens ressourcepersoner og vejledere (fx AKT-vejledere, læsevejledere, evalueringsvejledere, skolebibliotekarer, funktionslærere for specialcenter og sprogcenter samt it-vejledere) i forhold til en samlet indsats på læseområdet og til gavn for den enkelte elev.

### **Læsevejledernes opgave**

Skolens læsevejleder har en central rolle i at vejlede kolleger og skoleledelse om indhold, metoder, tilrettelæggelse og evaluering af en differentieret undervisning i skriftsproget. Læsevejlederen har desuden en central rolle i forbindelse med at udarbejde og implementere skolens handlingsplan for læsning. Dette gøres i samarbejde med ledelse og kolleger. Rådgivning om forebyggende tiltag sker normalt i samarbejde med læreren.

Læsevejlederen må have de fornødne kvalifikationer for at varetage opgaven. Derfor anbefales det, at læsevejlederen har en solid erfaring med faget dansk og den ministerielt godkendte læsevejlederuddannelse.



I øvrigt deltager læsevejlederen i distriktets netværk og de fælleskommunale konferencer.

### **Pædagogisk centers opgave**

Skolens pædagogiske center spiller i samarbejde med folkebibliotekerne en vigtig rolle for elevernes generelle udvikling af læsekompetencer. Ud over at præsentere eleverne for inspirerende skøn- og faglitteratur formidler pædagogisk center viden om litteratur og bøgers egnethed på forskellige niveauer til både elever og lærere.

Pædagogisk center medvirker ved elevernes udvikling af informationskompetencer, fx ved at eleverne opøver kildekritik og tilegner sig forskellige søgestrategier også i forbindelse med arbejdet med it og medier.

I forhold til elevers brug af it og medier ved fx informationssøgning medvirker pædagogisk center ved at øge elevernes bevidsthed om skærmlesning, oplæsning af tekster på computeren, skimme- og skannelæsning.

*Forvaltningen anbefaler, at:*

- der udarbejdes en strategi for, hvordan skolens pædagogiske center i samarbejde med læsevejleder, evalueringsvejleder og andre ressourcerpersoner kan understøtte elevernes læseudvikling, og hvordan de kan vejlede lærerne om undervisning i læsning og læsning på andetsprog gennem hele skoleforløbet
- pædagogisk center vejleder, i samarbejde med fagudvalg og læsevejleder, kommende 1. klasse-

lærere om læsebøgers forskellige læsesyn

- pædagogisk center i samarbejde med læsevejlederen er omdrejningspunkt for skolens læseinitiativer herunder kurser for lærere i læsning i deres respektive fag gennem hele skoleforløbet
- pædagogisk center i hele skoleforløbet støtter det enkelte barn med differentierede materialer, der passer til barnets læseniveau, herunder materialer på andre sprog
- pædagogisk center gennem sin viden om læsning og litteratur motiverer til lystlæsning også på mellemtrinnet og i udskoling i samarbejde med læsevejleder og dansklærere
- pædagogisk center sikrer, at der findes et bredt udsnit af forskellige læremidler, herunder digitale læremidler, der understøtter læsning i alle fag.

### **Specialpædagogisk opgave**

Specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand gives til elever, hvis udvikling kræver særlig hensyntagen eller støtte, som ikke alene kan understøttes ved brug af undervisningsdifferentiering og holddannelse inden for rammerne af den almindelige undervisning. For at tilrettelægge den specialpædagogiske indsats optimalt, så den modsvare den enkelte elevs behov, kræves der stor fleksibilitet i udnyttelse af læreres tid og kompetencer. Ved tilrettelæggelse skal der løbende tages højde for princippet om mindsteindgreb.

*Forvaltningen anbefaler, at:*

- der tidligt sættes ind med forebyggende og foregribende specialundervisning i forhold til læsning



- arbejdet med specialpædagogisk bistand altid foregår i et tæt samarbejde med forældrene og elevens lærere
- skolen har en klar strategi med hensyn til anvendelse af it-baserede redskaber i forhold til specialpædagogisk bistand.

### Sprogcenterets opgave

Sprogcenteret varetager den supplerende undervisning i dansk som andetsprog og den tosprogede undervisning. Sprogcenteret fungerer også som skolens videnscenter omkring dansk som andetsprogs-undervisningen som dimension i skolens fag.

*Forvaltningen anbefaler, at:*

- sprogcenteret og klasselæreren (ofte vil dette være dansklæreren) gennem en afdækning af den enkelte tosprogede elevs kommunikative kompetencer finder frem til, hvilke tosprogede elever der har behov for dansk som andetsprogs-undervisning i forhold til læsning og skrivning
- sprogcenteret i tæt samarbejde med den relevante faglærer sætter mål for og udarbejder en individuel udviklingsplan for de tosprogede elever, der har behov for dansk som andetsprogs-undervisning i forhold til læsning og skrivning
- sprogcenteret har et tæt samarbejde med specialcenteret i forhold til de elever, der både har behov for dansk som andetsprogs-undervisning og specialundervisning for at opnå en tilfredsstillende læse- og skriveudvikling.

### Forældresamarbejde

Skolen må understrege og underbygge den afgørende betydning, som forældrene og andre ressourcerpersoner har for barnets læseudvikling. En god læseudvikling kræver godt samarbejde.

*Forvaltningen anbefaler, at:*

- der gennem hele skoleforløbet løbende orienterer grundigt om læsning og læseundervisningen
- drøfte med forældrene, hvordan de bedst understøtter deres barns læsning.

### 2c) Vidensdeling og kompetenceudvikling

Skolen må fremme en praksis, hvor egne erfaringer kobles med forskningsmæssig viden. I handlingsplanen må man overveje, hvordan vidensdeling og erfaringsudveksling sikres både internt på skolen og med skolens samarbejdspartnere, fx forældrene. Efteruddannelse af børnehaveklasseledere/pædagoger, lærere og læsevejledere skal være med til at sikre et højt fagligt niveau på skolen.

*Forvaltningen anbefaler, at:*

- undervisning i dansk varetages af lærere med viden om læsning
- dansklærere uden tidligere undervisningserfaring i faget får ekstra vejledning
- børnehaveklasseledere uddannes med henblik på sprog- og skriftsprogsstimulering
- lærere på indskolings-, mellemtrins- og udskolingsniveau løbende uddannes i læsning
- faglærere uddannes i faglig læsning
- lærere uddannes i interkulturel pædagogik og dansk som andetsprog

- lærere uddannes til at varetage læseundervisningen for elever med læse- og skrivevanskeligheder
- der skabes en kultur og hermed fora, hvor personer med spidskompetencer formidler viden til resten af skolen.

### 2d) Evaluering og dokumentation

Løbende evaluering bygger på lærerens fortløbende observation og registrering af det enkelte barns læseudvikling. Test, screening og pædagogiske prøver giver et øjebliksbillede og supplerer hinanden. Prøve- og evalueringresultater må altid danne grundlag for overvejelser over fremtidige handlinger. I elevplanen beskrives resultaterne af den løbende evaluering samt den besluttede opfølgning. Det er politisk vedtaget, at der i Københavns Kommune fastlægges obligatoriske test. Forvaltningen afstemmer disse med de nationale test.

*Forvaltningen anbefaler, at:*

- der anvendes forskellige evalueringsredskaber til den løbende evaluering
- at eleverne inddrages i evalueringen, så de får mulighed for at være aktive og bevidste om egen læring
- der afholdes klassekonferencer på alle klassetrin med fokus på læsning og elevernes læseudvikling. Her deltager skolens leder, læsevejleder, klassens lærere og evt. andre indbudte (funktionslærer for sprogcenter, specialcenter, pædagogisk center, evalueringsvejleder).

# FRITIDSHJEM, KKFO og KLUB



## 1. Børne- og Ungdomsforvaltningens understøttelse af læsepolitikken på fritidshjem, KKFO og klubområdet

I dagtilbudsloven af 1. august 2007 bliver der lagt vægt på, at det pædagogiske arbejde i fritidsinstitutionerne respekterer børnenes egne valg, og at institutionerne samtidig tilbyder aktiviteter, der styrker børns udvikling og læring. Fritidsinstitutionen skal fremme børns sproglige og kropslige udtryksformer samt give børnene medbestemmelse, medansvar og forståelse for demokrati. Der skal være en sammenhængende overgang mellem skole og fritidsinstitution, og fritidsinstitutionen skal give børnene mulighed for lektielæsning.

### 1a) Indsats

*Forvaltningen understøtter og arbejder for, at:*

- der udbydes temadage og kurser om børns sproglige udtryksformer
- der udbydes temadage og kurser i pædagogens rolle som vejleder ved skriftsproglige aktiviteter, herunder lektielæsning
- samarbejdet mellem fritidshjem/KKFO'er og skoler videreudvikles.

*Forvaltningen anbefaler, at:*

- alle fritidshjem/KKFO'er og klubber medtænker handlingsplan for læsning i deres udviklingsplan.

### 1b) Organisering

Indsatsen medtænkes i arbejdet med udviklingsplaner og skal fremover indgå som en del af det obligatoriske tilsyn.

### 1c) Vidensdeling og kompetenceudvikling

- Forvaltningen udbyder løbende temadage og kurser inden for sprog og læsning samt lektielæsning, interkulturel pædagogik, herunder sprogarbejde og dansk som andetsprog.
- På distriktsniveau anbefales vidensdeling på netværksmøder, ledermøder, temadage m.m.

### 1d) Dokumentation og evaluering

- Den årlige opsamling af handleplaner for fritidshjem og KKFO'er
- Opfølgning, evaluering og revurdering af indsatsen på mødeforum for pædagogiske konsulenter.

## 2. Fritidshjem og KKFO'ers arbejde med handlingsplan

Læring foregår i formelle og uformelle, udfordrende og eksperimenterende miljøer også med adgang til computere (Børne- og Ungepolitik, Københavns Kommune).

### 2a) Indsats

Ifølge læsepolitikken skal fritidshjem og KKFO'er sætte fokus på at:

- etablere stimulerende miljøer, hvor skriftsproglige aktiviteter naturligt indgår i dagligdagen
- være opmærksom på og tage initiativer i forhold til de børn, som har størst behov for at beskæftige sig med skriftsproglige aktiviteter, herunder lektielæsning

- etablere meningsfulde miljøer, som giver mulighed for stimulering af børn og unges mange udtryksformer, herunder bl.a. aktiv brug af medier (tekst, lyd, video, billeder)
- præsentere børn og unge for skøn- og faglitteratur, som giver dem lyst til at læse
- inddrage børn og unge i beslutninger og demokratiske processer og derved fremme udviklingen af deres kommunikative evner
- give børn og unge mulighed for at kommunikere på flere sprog.

*Forvaltningen anbefaler, at der arbejdes med:*

*Sprogudvikling:*

- fælleslæsning ved samling eller oplæsning, hvor børn får mulighed for at være positive rollemødelere for hinanden
- at dokumentere aktiviteter med foto og skrift sammen med børnene også til information af forældrene. Dette kan bl.a. foregå med inddragelse af digitale medier
- videoproduktion og rollespil koblet med fortælling
- at styrke samarbejdet med folkebibliotekerne
- at inddrage flere sprog og nationaliteter i aktiviteter både i det virtuelle og i det fysiske rum
- at være opmærksomme på at involvere og aktivere børn med særlige behov.

*Kommunikation:*

- stimulering og udvikling af børns mange udtryksformer, herunder bl.a. aktiv brug af medier (tekst, lyd, video, billeder)
- skabe et åbent og tillidsfuldt miljø, som fremmer dialog.

*Skriftsproget:*

- at bruge læsning og skrivning som aktive redskaber i børnenes og institutionens dagligdag
- at bruge skrivning og læsning som redskaber ved børnenes medbestemmelse i demokratiske processer på fritidsinstitutionen
- at udnytte computerens muligheder ved læsning og skrivning også i forbindelse med lektiecafé.

## **2b) Organisering**

Arbejdet med læsepolitikken indgår i fritidshjem og KKFO'ers daglige pædagogiske aktiviteter, og det pædagogiske personale er bevidst om at inddrage læsning og skrivning i de uformelle læringsmiljøer. Dette sker bl.a. gennem den fysiske indretning og i høj grad gennem det pædagogiske personales relationer til børnene. Der bør indrettes it-miljøer med netadgang, hvor der er mulighed for, at flere kan lege/arbejde sammen.

Fritidshjem og KKFO'er samarbejder med skolen og forældrene om at skabe en sammenhængende overgang mellem fritidsinstitutionen og skolen eksempelvis via e-mail.

Aktiviteter tilrettelægges med udgangspunkt i børn og unges forudsætninger. I disse aktiviteter bør indtænkes en hensigtsmæssig it-adfærd i det daglige arbejde med børn og unge, herunder fokus på chatfora, weblogs og mobiltelefoni.

## **2c) Vidensdeling og kompetenceudvikling**

- Fritidshjemets/KKFO'ens personale deltager på temadage og kurser
- Fritidshjemets/KKFO'ens personale deltager i vidensdeling på netværksmøder, ledermøder, temadage m.m.

## **2d) Evaluering og dokumentation**

- Fritidshjemets/KKFO'ens arbejde med læsning indgår i institutionens handleplan og udviklingsplan.
- Fritidshjemets/KKFO'ens arbejde med læsning indgår som en del af det obligatoriske tilsyn.

## **3. Klubbernes arbejde med handlingsplan**

I målsætningen for klubber i Københavns Kommune 2006 står, at klubben skal støtte større børn og unge i alderssvarende udfoldelse af det danske sprog, således at de bliver i stand til at udtrykke tanker, følelser og beslutninger.

I dagtilbudsloven afsnit 4, kap. 10 § 65, stk. 4 står, at klubtilbud m.v. skal støtte de større børn og unge i deres fremtidige muligheder på uddannelsesområdet og på arbejdsmarkedet.

### **3a) Indsats**

Alle klubber medtænker handlingsplan for læsning i deres udviklingsplan og handleplan.

Klubben skal sætte fokus på at:

- etablere meningsfulde miljøer for større børn og unge, som giver mulighed for stimulering af børnenes og de unges mange udtryksformer, herunder bl.a. aktiv brug af medier (tekst, lyd, video, billeder)
- inddrage børn og unge i beslutninger og demokratiske processer og derved fremme udviklingen af deres kommunikative evner
- præsentere børn og unge for skøn- og faglitteratur, som giver dem lyst til at læse
- give børn og unge mulighed for at kommunikere på flere sprog.

### 3b) Organisering

Arbejdet med læsning og skrivning indgår i fritidsklubbens daglige pædagogiske aktiviteter.

Der bør indrettes it-miljøer med netadgang, hvor der er mulighed for, at flere kan lege/arbejde sammen.

Aktiviteter tilrettelægges med udgangspunkt i børn og unges forudsætninger. Der bør indtænkes en hensigtsmæssig it-adfærd i det daglige arbejde med børn og unge, herunder fokus på chatfora, weblogs og mobiltelefoni.

### 3c) Vidensdeling og kompetenceudvikling

- Fritidsklubbens personale deltager på temadage og kurser.
- Fritidsklubbens personale deltager i vidensdeling på netværksmøder, ledermøder, temadage m.m.

### 3d) Evaluering og dokumentation

- Fritidsklubbens arbejde med læsning indgår i institutionens handleplan og udviklingsplan.
- Fritidsklubbens arbejde med læsning indgår som en del af det obligatoriske tilsyn.



